

**ПОМІСНА ЦЕРКВА
ТА ЇЇ ПРЕДСТОЯТЕЛЬ
В ЕККЛЕЗІОЛОГІЇ
СВЯЩЕННОМУЧЕНИКА
ІГНАТІЯ АНТІОХІЙСЬКОГО**

Священик
Сергій КОЛОТ

Минуле століття, за кількістю богословських праць присвячених розкриттю поняття Церкви, справедливо можна назвати століттям православної екклесіології. В творчому доробку видатних богословів ХХ ст. прот. Г. Флоровського [17], прот. І. Мейєндорфа [13], прот. М. Афанасьєва [9], митр. І. Зізіулуса [11], здійснено вагомий методологічний поступ у розкритті православного вчення про Церкву, запропоновано концепції євхаристичної екклесіології, повернення до святоотцівської спадщини. Гостра необхідність богословського визначення поняття Церкви була продиктована умовами розвою атеїстичних ідей та стрімкими процесами секуляризації. Таким чином вчення про Церкву стало одним із головних проблемних питань сучасного богослів'я. Сьогодні реалії ХХІ століття ставлять перед Церквою не менш складні виклики, що стимулює до подальшого розвитку православної екклесіології. Сучасний стан Православ'я у світі говорить, що крім зовнішніх проблем продовжує розростатися інституційна криза: боротьба за першість, відсутність комплексної концепції співпраці автокефальних Церков,

У статті проаналізовано екклесіологічні погляди священномученика Ігнатія Антіохійського, виявлено і розкрито богословські засади існування незалежної помісної Церкви на чолі з предстоятелем, розглянуто взаємовідносини ієрархії і віруючих помісної Церкви.

Ключові слова: Помісна Церква, екклесіологія, Ігнатій Антіохійський, церковна незалежність.

Priest Serhii KOLOT

**LOCAL CHURCH AND ITS LEADER
IN THE ECCLESIOLOGY OF THE
HOLY MARTYR IGNATIUS OF
ANTIOCH**

In the article the author analyzes the ecclesiological views of martyr Ignatius Antiochian, reveals the theological foundations of existence of an independent local Church headed by the Primate, and considers the relationships between the hierarchy and the believers of the local Church.

Key words: Local Church, ecclesiology, Ignatius Antiochus, church independence.

як єдиної Церкви Христової, протистояння в процесі визнання нових помісних Церков та ін. виправлення такого стану справ можливе через богословське переосмислення і практичну реалізацію апостольського, патристичного і дисциплінарного передання, відповідно до умов сучасності. Позаяк Православна Церква складається з рівноправних помісних Церков, від діяльності, взаємоповаги і співпраці яких залежить майбутнє усієї Церкви, православна еклезіологія насамперед покликана розкрити що таке Помісна Церква, які богословські засади церковної єдності і незалежності, для чого необхідна міжправославна співпраця та еклезіологічна відповідальність за майбутнє Церкви усіх автокефальних Церков.

Зважаючи на актуальність і гостру необхідність вирішення, порушені питання можна узагальнити визначенням «богослів'я помісної Церкви», а ХХІ століття, відповідно до поставлених викликів, назвати «століттям еклезіології помісної Церкви».

Відповіді на поставлені питання ми можемо знайти в першоджерелах ранньохристиянського періоду. В пам'ятках богословської думки, творах святих отців Церкви, видатних ієрархів, сповідників достатньо інформації для об'єктивного осмислення і керування сучасними процесами устрою помісних православних Церков. Одним з таких цінних першоджерел є епістолярна спадщина священномученика Ігнатія Богоносця.

Мета даної статті полягає у виявленні в посланнях священномученика Ігнатія Богоносця богословських засад існування незалежної місцевої Церкви на чолі з предстоятелем. Для досягнення поставленої мети слід виконати таке **завдання**: проаналізувати і розкрити засади існування незалежної місцевої Церкви, викладені у творчій спадщині Ігнатія Богоносця.

Джерела та історіографія. Першоджерелом роботи є збірка творів «Мужі апостольські: збірка писань мужів апостольських у перекладі українською мовою викладачів та аспірантів Київської православної богословської академії» [5]. Творчу спадщину священномученика Ігнатія Богоносця, ранньохристиянську еклезіологію, а також проблематику діяльності місцевих Церков перших трьох століть, досліджували такі вчені як: протоієрей Олександр Трофимлюк [5], В. Мишцин [14], А. Brent [10], митр. І. Зізідулас [11], Л. Пісарев [15] та ін.

Біографічних відомостей про священномученика Ігнатія Богоносця збереглося не багато. Основні віхи життя святого можна реконструювати, керуючись згадками в творах церковних письменників та істориків. Блаженний Ієроним Стридонський

у перекладеному та доповненому «Викладенні хроніки Євсевія Памфіла» зазначає, що Ігнатій був учнем святого апостола і євангелиста Івана Богослова [4, с. 367]. За свідченням єпископа Євсевія Кесарійського, Ігнатій став другим єпископом Антіохійським після єпископа Еводія (остання чверть I ст. – поч. II ст. по р. Хр.) [3, с. 137]. Священномученик Полікарп Смирнський (70 – 156 рр.), у Посланні до филип'ян згадує про терпіння і послання «блаженного Ігнатія» [5, с. 145 – 147]. У «Церковній історії» розповідається про те, як за сповідування Христа Ігнатія з Антіохії Сирійської було відправлено на страту до Риму при імператорі Траяні (98 – 117 рр.). Проходячи через малоазійські міста антіохійський святитель «вмовляв насамперед остерігатися ересей, які тільки з'явилися на світ Божий, і міцно дотримуватися апостольського передання, яке він, йдучи на мучеництво, вважав за потрібне зафіксувати письмово», написавши сім послань: до римлян, окремих малоазійських Церков і священномученика Полікарпа Смирнського [3, с. 157].

Щодо походження послань Ігнатія Богоносця слід зазначити, що ще в XIX ст. на початку XX ст. серед відомих дослідників і в наукових колах, вони отримали загальне визнання в якості оригінальних творів і цінних першоджерел історії ранньої Церкви [14, с. 295 – 296; 10, с. 1 – 5].

Церква в посланнях Ігнатія Богоносця розглядається в першу чергу в контексті новозавітного богослів'я і християнської догматики. Не вдаючись до історичних екскурсів про походження Церкви та християнської традиції, святий одразу торкається першоджерела її онтології. Екклесія не може існувати без Христа: «Де Ісус Христос там кафолична Церква» [5, с. 132]. Екклезіологія святого Ігнатія базується на христології [12, с. 129 – 130]. Захищаючи істинність божественної і людської природи Ісуса Христа, святий у Посланні до смирян зазначає: «Утверджені в любові кров'ю Христовою і переповнені вірою в Господа нашого, Який істинно із роду Давидового за плоттю, але Син Божий за волею і силою Божественною... щоб через воскресіння на віки воздвигнути знамення для святих і вірних своїх, як між юдеями, так і язичниками, з'єднаних в єдиному тілі своєї Церкви» [5, с. 128].

Християни входять до єдиної Церкви завдяки тому, що належать Христу: «У стражданні Своему Ісус Христос призиває до себе нас як членів Своїх. Голова не може народитися окремо без членів; і Бог обіцяє нам єднання, яким є Сам Він» [5, с. 115]. Для святого Ігнатія втілення Другої іпостасі Святої Тройці не-

розривно пов'язане з явленням на землі Церкви, як видимої реальності життя одухотвореного тіла Ісуса Христа. Так як Христос, будучи Богом, став людиною, так само і Церква, як тіло Христа, отримала певні емпіричні форми. У своєму вченні про Церкву Ігнатій Богоносець розвиває ідеї святого апостола Павла. Церква містить у собі всю повноту Христа: «І все підкорив під ноги Йому, і поставив Його вище за все, главою Церкви, яка є тіло Його, повнота Того, Хто наповнює все у всьому» (Еф. 1: 22 – 23); «Бо тіло не з одного члена, а з багатьох... І ви – тіло Христове, а нарізно – члени» (1Кор. 12: 14, 27) і кожен член, і частина Церкви належить Христу, вміщуючи в собі усього Христа. Для святого Ігнатія кожна людина – це дім Божий, кожна християнська сім'я – це мала Церква, кожна християнська громада певної місцевості – це помісна Церква, а уся, розсіяна по всій землі, християнська спільнота – це кафолічна Церква. Єдність у цілому, як повнота єдиного і цілого в окремому, отримують своє вираження в незалежних місцевих громадах християн – помісних Церквах. Для узагальнення і позначення цих антиномічних якостей Церкви Ігнатій вживає поняття «кафолічна Церква» [5, с. 132] (від давньо-грецького слова «*καθολικός*», що перекладається як «всезагальний», «всецілий», «по усьому цілому»). Цей термін відсутній у книгах Нового Завіту і християнській літературі I століття, але його можна зустріти в античних письменників. У творах філософа Арістотеля прислівник *καθολυ* означає загальний, загальне положення, а прикметник *καθολικός* означає всезагальний (Нікомахова етика, 1104а) [2]. Розкриваючи поняття про Церкву, священномученик Ігнатій використовує прикметник *καθολικός*, як зрозумілий для віруючих Смирнської Церкви. Він передає апостольську еkleзіологію і побудований на її основі церковний устрій.

Що саме хотів сказати святий Ігнатій використовуючи визначення кафолічна Церква? На перший погляд, виходячи з етимології, можна зробити висновок, що мова йде загалом про уся вселенську Церкву. Проте, якщо розглянути цей термін в контексті змісту листів Ігнатія Богоносця, то ми побачимо, що, висловлюючись про Церкву, святий говорить про помісну Церкву, наділену універсальними якостями. По-перше, це підтверджує те, що послання адресовані помісним Церквам не як до певних частин чи осередків, а як до самостійних, еkleзіологічно самодостатніх і завершених церковних організацій. По-друге, звертаючись до місцевих християнських громад, святий називає їх Церквами Божими і Христовими «в повноті величі Бога

Отця» [5, с. 87]. У привітаннях Церквам святий Ігнатій, як правило, підкреслює духовні та емпіричні якості місцевої Церкви: «облагодатсвуваний всяким даруванням», «сповненій віри і любові», «не позбавленій ні єдиного дару», «боголіпніший і світоносній», тій, «що перебуває у непорочному дусі і слові Божому» [5, с. 128]. Він вважає «святих і вірних своїх, як між юдеями, так і язичниками, з'єднаних в єдиному тілі... Церкви» [5, с. 128]. Для нього, таким самим Тілом Христа, є помісна Церква Антіохійська. Завчасно піклуючись, про осиротілу антіохійську громаду, Ігнатій просить смирян направити туди мужа «боголіпнішого... щоб він, прибувши туди, привітав їх з тією радістю, що у них оселився мир, повернулася їхня велич і відновилося їхнє мале тіло» [5, с. 133]. У цьому «малому Тілі» – помісній Церкві, згідно з еклезіологією Ігнатія, присутній весь Христос як Глава Церкви, тому місцеві Церкви названо Божими.

Кожна помісна Церква, в еклезіології Ігнатія Богоносця, постає самодостатньою і незалежною від інших Церков, тому що джерело її існування в Ісусі Христі. Таке богословське, а не інституційне сприйняття церковного устрою пояснюється тим, що в кінці I на початку II століть церковна єдність усвідомлювалася, виходячи з чистоти віри, апостольського преемства, таїнства єхаристії, а не адміністративних факторів. У цей час ще не скликались Вселенські собори, не було загальноцерковних документів і символів віри, митрополичих округів. Це пояснює чому місцева Церква для святого Ігнатія незалежна і самодостатня. Такий погляд священномученика сформовано апостольською традицією заснування Церков на місцях та поставлення в них предстоятелів. Єдина Церква Христова, у своєму емпіричному вираженні, не може існувати без помісних Церков, так як до неї покликані усі народи землі (Мф. 28: 19). Таким чином, не увійшовши до місцевої Церкви, людина не може стати членом Христа.

Отже, кожна помісна Церква є повним вираженням вселенської Церкви, а не її частиною. Кожна помісна Церква і водночас усі помісні Церкви є усією Церквою. Саме це і передає богословське поняття Кафолічна Церква («всезагальна», «всєціла», «по усьому цілому», «згідно з цілим»). Це формулювання, вжите Ігнатієм [5, с. 132], не в територіальному, просторовому, інституційному чи адміністративному контексті, а для висвітлення реальності поєднання в кожній помісній Церкві, в повній мірі, завжди і усюди Бога і людини.

На відміну від сучасності давня Церква була далекою від буквального розуміння поняття кафолічності. Для Ігнатія Богоносця

та його сучасників ця властивість Церкви була одним із головних її визначень. Архієпископ Бельгійський Василій (Кривошеїн) з цього приводу зазначає, що «до недавнього часу Церква ніколи не охарактеризовувалася визначенням «православна», але завжди називалася «кафолічною». У святоотцівській термінології сама Церква є кафеолічною, а її віра і вчення є православ'ям. Хоча віра також іноді називається кафеолічною, але члени Церкви є «православними». Тому кафеолічну Церкву часто називають «Церквою православних»: *εκκλησία των ορθοδόξων* [18, с. 250].

Крім богословського змісту та історичного контексту послань святого Ігнатія в процесі розкриття його еклезіологічних поглядів слід звернути увагу на особливості вжитих ним грецьких слів і виразів. Говорячи про зібрання християн в певний час і у визначеному місці для богослужіння: «Але у спільному зібранні нехай буде у вас одна молитва» [5, с. 107]; «Тому хто не ходить у спільне зібрання, той вже возгордився і сам осудив себе» [5, с. 90] єпископ Ігнатій використовує грецький вислів «*επι το αυτο*» [8], що перекладається як «там само» або «на тому ж місці». Автор Книги Діянь святих апостолів також користується схожими виразами: «Коли настав день П'ятдесятниці, усі вони були однодушно вкупі» (Дії. 2: 1). Це говорить про те що сприйняття і розуміння поняття Церква, здійснювалось ранньохристиянською громадою шляхом усвідомлення себе як еклесії – зібрання. Отже, помісна Церква існує не завдяки наявності певних інституційних установ, споруд, а за умов, коли усі віруючі певної місцевості регулярно збираються для спільного богослужіння.

Як і святий апостол Павло в Посланні до римлян: «усім, що перебувають у Римі, улюбленим Божим» (Рим. 1: 7)», так і священномученик Ігнатій у своїх листах: «Церкві Бога Отця і Господа Ісуса Христа, яка знаходиться у Філадельфії Азійській» [5, с. 98], використовують грецьке дієслово *παροικίω* [8], що в перекладі означає «тимчасове перебування», «мандрівку». В есхатологічному контексті йдеться про Церкву – зібрання християн, які з тимчасового земного життя, покликані успадкувати Царство небесне. У буквальному ж розумінні терміном *παροικίω* підкреслено факт існування християнської громади – помісної Церкви в певному місці і часі.

У Посланні до Смирнян святий Ігнатій називає цю Помісну Церкву [15, с. 482] – *το ιδιον σωματειον* [8], що в перекладі означає мале тіло. Враховуючи властивості повноти і кафеолічності помісної Церкви Смирни, він закликає місцевих віруючих відправити посланця до Церкви Антиохії Сирійської. Цим

жестом предстоятель овдовілої антиохійської кафедри констагує як екклезіологічні, так й інституційні умови самодостатності у взаємовідносинах двох помісних Церков, закликаючи до взаємної підтримки у часи гонінь.

Якщо розглядати використані святим Ігнатієм грецькі вислови і звороти в якості предикатів поняття кафолична Церква, то ми бачимо, що усі вони передають не тільки умови існування незалежних християнських громад у I столітті, але й підкреслюють екклезіологічні засади виявлення Церкви в емпіричних проявах тобто її помісність.

За святим Ігнатієм кульмінацією і реалізацією зібрання місцевої Церкви, як повноти Тіла Христового, слугує таїнство пресвятої Євхаристії: «Отже, старайтеся мати тільки одну Євхаристію. Тому що одне тіло Господа нашого Ісуса Христа і одна чаша в єднання крові Його» [5, с. 98]. Для звершення таїнства безкровної жертви, яке Ісус Христос заповів здійснювати на спомин про Нього (Лк. 22: 19), потрібен предстоятель, який прообразував би самого Христа: «Бо всякого, кого посилає домовладика для управління своїм домом, ми повинні приймати так само, як того, хто його послав. Тому зрозуміло, що і на єпископа потрібно дивитися як на самого Господа» [5, с. 90].

З книг Священного Писання Нового Завіту ми дізнаємося, що функції перших предстоятелів виконували святі апостоли з сомну дванадцяти і семидесяти, а також рукопокладені ними особи, яких подекуди названо то пресвітерами, то єпископами. У ранніх пам'ятках християнської писемності як предстоятелів згадано мандруючих апостолів і пророків. Унікальність послань священномученика Ігнатія полягає в тому, що в них дається чітка відповідь на питання хто був предстоятелем Помісної Церкви. Святий називає предстоятелем місцевої Церкви єпископа, не ототожнюючи його з іншими ступенями харизматичних та ієрархічних служінь. Також завдяки посланням Ігнатія Богоносця ми отримуємо чітку і стверджувальну відповідь про трьохступеневість церковної ієрархії: «Один жертвник, як і один єпископ з пресвітером і дияконами – співслужителями моїми, щоб усе, що робите, ви робили у Бозі» [5, с. 99 – 100]; «Всі наслідуйте єпископу, як Ісус Христос – Отцю, а пресвітерству – як апостолам. Дияконів же шануйте як заповідь Божу» [5, с. 132]. На постійний зв'язок єпископа, як предстоятеля, з очолюваною ним помісною Церквою вказує і титулування єпископів ранньої Церкви: Климент Римський, Ігнатій Антиохійський, Полікарп Смирнський та ін.

Потреба в постійній вищій ієрархічній владі єпископа як незмінного предстоятеля місцевої Церкви та ординарного звершувача Євхаристії виникла внаслідок апостольської проповіді і розвитком церковної організації на місцях: «Без єпископа ніхто не роби нічого, що стосується Церкви. Тільки та Євхаристія повинна вважатися істинною, яка звершується єпископом або тим, кому він сам доручить це» [5, с. 132].

Слід відзначити, що коли в посланнях Ігнатія Богоносця йдеться про єпископа, як про предстоятеля Помісної Церкви, то мова не йде про певне нововведення в церковному устрої чи ієрархії. У Посланні до Філадельфійців святий вітає віруючих, що «знаходяться в єднанні з єпископом і його пресвітерами і дияконами, поставленими волевиявленням Ісуса Христа, яких за благоволінням Своїм Він утвердив непохитно Своїм Святим Духом» [5, с. 98]. Листи Ігнатія констатують, що священнослужителі, які очолювали місцеві Церкви були єпископами, поставленими з волі Ісуса Христа через святих апостолів, без яких немає Церкви [5, с. 112]: «Отже, старайтесь утвердитися в ученні Господа і апостолів, щоб у всьому, що робите, мати хороший успіх плоттю і духом, вірою і любов'ю у Сині і Отці, і в Дусі, на початку і в кінці, з достойнішим єпископом вашим» [5, с. 110].

Взаємовідносини між предстоятелем і членами місцевої Церкви розглядаються святим Ігнатієм у христологічному, тринітарному і еклезіологічному контексті: «Покоряйтеся єпископу і один одному, як Ісус Христос покорявся за плоттю Отцю; і апостоли Христу, Отцю і Духу, щоб єднання було разом тілесне і духовне» [5, с. 110]. Кінцевою метою спілкування і послуху пастви перед єпископом є єднання з Христом, і спасіння людських душ: «Бо коли ви покоряєтеся єпископу як Ісусу Христу, тоді, мені здається, ви живете і не за людським звичаєм, а за образом Ісуса Христа, Який помер за вас, щоб ви увірувавши в Його смерть, уникли смерті» [5, с. 112]. Це стосується і відносин між єпископами і кліриками. Єпископ молодого віку чи з сивими скронями завжди являє Христа: «І вам не потрібно нехтувати віком єпископа, а, за силою Бога Отця, виявляти йому всяку повагу, як я помітив у святих пресвітерах ваших, що вони не дивляться на видиму молодість його, а як богомудрі покоряються йому, втім, не йому, але Отцю Ісуса Христа, єпископу всіх» [5, с. 105].

Постійна присутність єпископа в помісній Церкві, в якості предстоятеля, має не тільки sacramентальне, але й адміністративно-дисциплінарне значення. Коли члени місцевої Церкви збиралися для звершення таїнств єпископу належало забезпечувати

організацію і порядок: «Не дозволено без єпископа ні хрестити, ні звершувати вечерю любові; навпаки, що одобрить Він, те і Богу приємне, щоб всяке діло було твердим і безсумнівним» [5, с. 132].

Церковний порядок і дисципліна, за святителем Ігнатієм, покликані забезпечувати не тільки певний зовнішній регламент: «Тому як Господь без Отця, за Своїм єднанням із Ним, нічого не робив ні Сам Собою, ні через апостолів, так і ви нічого не робіть без єпископа і пресвітерів» [5, с. 107], але в першу чергу бути видимою вказівкою найвищої мети – невидимої єдності в Бозі: «Але у спільному зібранні нехай буде у вас одна молитва, одне прощення, один ум, одна надія в любові і в радості непорочній. Єдиний Ісус Христос, і краще за Нього немає нічого. Тому всі ви складаєте з себе, немов би один храм Божий» [5, с. 107].

В основі щирого єпископського служіння предстоятеля Церкви лежать не гордість і слава, а любов до пастви. Звертаючись до філадельфійців, Ігнатій зазначає: «Я дізнався, що ваш єпископ прийняв це служіння спільноті віруючих не сам собою і не через людей, і не із марнослав'я, але із любові Бога Отця і Господа Ісуса Христа» [5, с. 98]. Говорячи про жертовну любов, святий не ідеалізує єпископа, а вказує, що він слідує за прикладом самопожертви Спасителя. Служіння багатьох ієрархів у перші три століття християнської історії закінчувалося мученицькою смертю. Тому той, хто приймав сан єпископа, розумів, що на нього може чекати. Отже, в очах Ігнатія людина, яка приймала це високе служіння, мала бути повністю відданою справі Христовій.

Порівнюючи єпископа з пастирем, а віруючих зі слухняними вівцями з одного стада, святий Ігнатій закликає уникати лжевчителів і триматися єдності в місцевій Церкві: «Отже діти світла і істини, тікайте від розділення і злих учень, але де пастир, туди і ви, як вівці, йдіть. Бо багато вовків, мабуть достойні довіри, за допомогою згубного задоволення поневолюють тих, що йдуть шляхом Божим; але при єднанні вашому вони не будуть мати місця» [5, с. 99]. Говорячи про єдність місцевої Церкви, священномученик нагадує, що в її основі лежить не тільки приналежність віруючих до однієї парафії, але й чистота їхньої віри.

Розкриваючи християнам помісних Церков Малої Азії сутність служіння єпископа, Ігнатій звертається з відповідними посланнями і до самих предстоятелів. Ділячись досвідом з єпископом Полікарпом, предстоятелем Смирнської Церкви, досвідчений антиохійський архіпастир закликає: «Дбай про єднання, краще за яке немає нічого» [5, с. 123]. Єдність пастви в Христі, на думку святого, єпископу допоможуть реалізувати

духовно-моральні якості та інтелектуальні здібності [10 с. 153]. Доброта, любов, терпіння і молитовність: «Будь поблажливим до всіх, як і до тебе Господь. До всіх май терпіння в любові, як ти і поступаєш. Перебувай в безперестанних молитвах» [5, с. 123]; самовдосконалення, витривалість: «Проси більшого розуміння, ніж яке маєш. Бодрствуй стяжавши невсипущий дух» [Там само]; проповідь і жертовність: «Говори з кожним, як допоможе Бог. Носи немочі всіх, як довершений подвижник» [Там само]; працьовитість і наполегливість: «Де більше праці, там більше і здобутків» [Там само].

Священномученик Ігнатій навчає Полікарпа Смирнського бути завзятим, орієнтуватися у соціально-політичній ситуації, розуміти виклики часу, але водночас бути вищим за тимчасове, очікуючи на вічне життя в Христі: «Будь ще усерднішим, ніж ти є тепер. Вникай в обставини часу. Очікуй Того, Хто вищий за час, – передчасного, невидимого, але Який для нас став видимим; неосяжного, безстрасного, але Який для нас піддався стражданню, все ради нас перетерпів» [5, с. 124].

Таким чином, за святителем Ігнатієм, як Ісус Христос, будучи Богом, став людиною, щоб спасти рід людський, так і єпископ-предстоятель, будучи образом Христа, має поєднувати дари Духа Святого та матеріальні засоби, таїнства і адміністративну владу, інтелектуальні здібності і фізичні зусилля для приведення ввіреної Церкви до спасіння.

Апостольське передання про єпископа, як предстоятеля помісної Церкви, викладене священномучеником Ігнатієм Богоносцем, лягло в основу наступних форм церковної організації. З розвитком церковного устрою, відповідно до потреб часу в кінці II століття, розпочався перехід від форми ранньохристиянської парикії до єпархії з багатьма парафіями. Далі відбулось розширення помісної Церкви з єпископії в митрополію на чолі з першим єпископом і собором ієрархів у III – IV стт. Такий порядок було затверджено відповідними канонічними нормами (34-те апостольське правило, 6-те правило I Вселенського собору, 19-те правило Антіохійського помісного собору [6; 7]), що зробило його основоположним під час утворення нових помісних Церков і в цілому не змінило еклезіології поняття помісна Церква на чолі з першим єпископом [11, с. 252].

Поминання предстоятеля і єпархіального архієрея за богослужінням, продовжують забезпечувати містичну сутність єпископа, що не дає жодній парафії замкнутися в собі і перестати дихати кафоличністю Церкви [16, с. 261].

Розглянувши еkleзіологічні погляди священномученика Ігнатія Богоносця, щодо помісної Церкви та її предстоятеля, слід зазначити таке. Не дивлячись на те, що його твори з'явилися майже дві тисячі років тому, вони і сьогодні продовжують давати відповіді на низку проблем сучасного церковного життя. На відміну від деяких сучасних предстоятелів помісних православних Церков, священномученик Ігнатій Антіохійський продемонстрував найкращий приклад еkleзіологічної відповідальності ієрарха. В основі його звернень до вірних, духовенства і єпископів лежить бажання пояснити що таке Церква, як вона влаштована Христом і апостолами, звідки походить ієрархія. Усвідомлюючи єдність Церкви, як Тіла Христа, святий намагається допомогти зберегти і зміцнити місцеві Церкви перед тогочасними викликами, ділиться пастирськими порадами. Тому листи святого Ігнатія можуть бути названими одними з кращих носіїв апостольського передання про помісну Церкву.

В осмисленні Ігнатія Богоносця Церква певного краю завжди помісна, а отже повинна мати одного предстоятеля. Богословською засадою незалежності помісної Церкви є її кафоличність, повнота і присутність усього Христа в євхаристії і благодаті Святого Духа через єпископа. Не визнання цих еkleзіологічних аспектів, протидія процесу утворення помісних Церков, розширення меж своєї юрисдикції шляхом поглинання інших Церков є посуті намаганням підкорити собі Христа, Євхаристію і благодать Духа Святого. Отже, усі помісні Церкви, незважаючи на розміри і кількість віруючих, рівні і відповідальні одна перед одною.

Не дивлячись на те, що сучасні помісні Церкви охоплюють набагато більші території і цілі держави, об'єднуючи велику кількість парафій і єпархій, еkleзіологічні засади їх існування, сформульовані священномучеником Ігнатієм Богоносцем, залишилися тими самими: Один Христос, один предстоятель, одна Євхаристія. Тому ієрархи, духовенство і віруючі помісних православних Церков мають тільки одного предстоятеля і, усвідомлюючи кафоличність як властивість Церкви, розуміють, що помісна Церква їхньої держави і народу наділена усім необхідним для незалежного існування.

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту. – К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1407 с.
2. Арістотель. Нікомахова етика // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/aristoteles_nicomachean_ethics_ua.htm
3. Евсевий Кесарийский Церковная история / Ввод, ст., коммент., библиогр. список и указатели И. В. Кривушина. – Научное издание. – СПб.: «Издательство Олега Абышко», 2013. – 544 с.

4. Изложение хроники Евсевия Памфила // Библиотека творений св. отцов и учителей церкви западных, издаваемая при Киевской духовной академии. Книга 8. Творения блаженного Иеронима Стридонского. – К.: Типография Корчак–Новицкого, 1879. – Ч. 5. – 345 – 394 с.
5. Мужі апостольські: збірка писань мужів апостольських у перекладі українською мовою викладачів та аспірантів Київської православної богословської академії / під. ред. Святейшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета ; [автор вступу та передмов до книг прот. Олександр Трофимлюк]. – К. : Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2010. – 304 с.
6. Правила Православної Церкви з тлумаченнями єпископа Никодима (Мілаша) / Київська православна богословська академія ; упоряд. і перекл. С. М. Чокалюк. – К. : Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2015. – Ч. 1. – 815 с.
7. Правила Православної Церкви з тлумаченнями єпископа Никодима (Мілаша) / Київська православна богословська академія ; упоряд. і перекл. С. М. Чокалюк. – К. : Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2016. – Ч. 2. – 983 с.
8. Patrologiae cursus completus: seu bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum, sive latinorum, sive graecorum, qui ab aevo apostolico ad tempora Innocentii III (anno 1216) pro latinis et ad concilii Florentini tempora (ann. 1439) pro graecis floruerunt. Series graeca, in quo prodeunt patres, doctores scriptoresque ecclesiae graecae a S. Barnaba ad Bessarionem (Accurante J. P. Migne) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://books.google.ru/books?id=AQRAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
9. Афанасьев Н., прот. Церковь Духа Святого. – К.: QUO VADIS, 2010. – 410 с.
10. Брент А. Игнатий Антиохийский. Епископ-мученик и происхождение епископата. – М.: ББИ, 2012. – 196 с.
11. Зізіулас Йоан. Буття як спілкування. Дослідження особистості і Церкви / Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2005. – 276 с.
12. Епифанович С. Лекции по патрологии. – СПб.: Воскресение, 2010. – 608 с.
13. Мейендорф И., прот. Церковь в истории. Статьи по истории Церкви – М.: **Издательство ПСТГУ, 2018. – 1056 с.**
14. Мышцин В. Устройство христианской Церкви в первые два века. – Сергиев Посад, 1909. – 346 с.
15. Писарев Л. Очерки из истории христианского вероучения патристического периода. Век мужей апостольских (I и нач. II века) – Казань: Центр. тип., 1915. – Т. 1. – XVI, 673 с.
16. Фельми К. Введение в современное православное богословие. – М. : Свято-Филаретовский православно-христианский институт, 2014. – 352 с.
17. Флоровский Г., прот. Богословские статьи о Церкви // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://azbyka.ru/otechnik/Georgij_Florovskij/bogoslovskie-stati-o-tserkvi/
18. Церковь Владыки Василия (Кривошеина). – Нижний Новгород: Изд-во Братства св. Александра Невского, 2004. – 504 с.

1. Bibliia. Knyhy Sviashchennoho Pysannia Staroho i Novoho Zavitu. – K.: Vydavnychiy viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1407 s.
2. Aristotel. Nikomakhova etyka // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ae-lib.org.ua/texts/aristoteles_nicomachean_ethics_ua.htm
3. Evseyi Kesaryyskiy Tserkovnaia ystoryia / Vvod, st. komment., bybyohr. spysok y ukazately Y. V. Kryvushyna. – Nauchnoe yzdanye. – SPb.: «Yzdatelstvo Oleha Abyshko», 2013. – 544 s.

4. Yzlozhenye khronyky Evseyvia Pamfyla // Byblyoteka tvorenyi sv. ottsov y uchytelei tserkvy zapadnykh, yzdavaemaia pry Kyeveskoi dukhovnoi akademyy. Knyha 8. Tvorenyia blazhennaho Yeronyma Strydonskoho. – K.: Typohrafiya Korchak–Novytskoho, 1879. – Ch. 5. – 345 – 394 s.
5. Muzhi apostolski: zbirka pysan muzhiv apostolskykh u perekladi ukrainskoiu movoiu vykladachiv ta aspirantiv Kyivskoi pravoslavnoi bohoslovskoi akademii / pid. red. Sviatiishoho Patriarkha Kyivskoho i vsiiei Rusy-Ukrainy Filareta ; [avtor vstupu ta peredmov do knyh prot. Oleksandr Trofymluk]. – K. : Vydavnychiy viddil UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, 2010. – 304 s.
6. Pravyla Pravoslavnoi Tserkvy z tlumachenniamy yepyskopa Nykodyma (Milasha) / Kyivska pravoslavna bohoslovska akademiia ; uporiad. i perekl. S. M. Chokaliuk. – K. : Vydavnychiy viddil UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, 2015. – Ch. 1. – 815 s.
7. Pravyla Pravoslavnoi Tserkvy z tlumachenniamy yepyskopa Nykodyma (Milasha) / Kyivska pravoslavna bohoslovska akademiia ; uporiad. i perekl. S. M. Chokaliuk. – K. : Vydavnychiy viddil UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, 2016. – Ch. 2. – 983
8. Patrologiae cursus completus: seu bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum, sive latinorum, sive graecorum, qui ab aevo apostolico ad tempora Innocentii III (anno 1216) pro latinis et ad concilii Florentini tempora (ann. 1439) pro graecis floruerunt. Series graeca, in quo prodeunt patres, doctores scriptoresque ecclesiae graecae a S. Barnaba ad Bessarionem (Accurante J. P. Migne) // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://books.google.ru/books?id=AQRAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
9. Afanasev N., prot. Tserkov Dukha Sviatoho. – K.: QUO VADIS, 2010. – 410 s.
10. Brent A. Yhnatyi Antyokhyiskyi. Epyskop-muchenyk y proyskhozhenye epyskopata. – M.: BBY, 2012. – 196 s.
11. Ziziulas Yoan. Buttia yak spilkuvannia. Doslidzhennia osobystosti i Tserkvy / Per. z anhl. – K.: Dukh ilitera, 2005. – 276 s.
12. Epyfanovych S. Lektsyy po patrolohyi. – SPb.: Voskresenye, 2010. – 608 s.
13. Meiendorf Y., prot. Tserkov v ystoryi. Staty po ystoryi Tserky – M.: Yzdatelstvo PSTHU, 2018. – 1056 s.
14. Myshtsyn V. Ustroistvo khrystyanskoï Tserkvy v pervye dva veka. – Serhyev Posad, 1909. – 346 s.
15. Pysarev L. Ocherky yz ystoryi khrystyanskoho veroucheniia patrystycheskoho peryoda. Vek muzhei apostolskykh (I y nach. II veka) – Kazan: Tsentr. typ., 1915. – T. 1. – XVI, 673 s.
16. Felmy K. Vvedenye v sovremennoe pravoslavnoe bohoslovye. – M. : Sviato-Fylaretovskiy pravoslavno-khrystyanskiy ynstitut, 2014. – 352 s.
17. Florovskiy H., prot. Bohoslovskye staty o Tserkvy // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://azbyka.ru/otechnik/Georgij_Florovskij/bogoslovskie-stati-o-tserkvi/
18. Tserkov Vladyky Vasylyia (Kryvosheyina). – Nyzhnyi Novhorod: Yzd-vo Bratstva sv. Aleksandra Nevskoho, 2004. – 504 s.